
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

GÁZLÓKERESŐBEN

Böndör Pál: *A gázló*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1989

Brasnyó István *Maculája* és Böndör Pál *A gázlója*, irodalmunk e két furcsa virága, a műfaji különbözőség ellenére mintha egyazon forrásból, a káoszba hajló, modernnek nevezett világ ihlettárából nőtt volna ki. A megfordított világ kategóriája nem csupán Brasnyó találmánya, Böndör is szívesen él ezzel a lehetőséggel. Víziószerű képek sorakoztatásával álom és való ellentétét fogalmazza meg verseinek lírai énje. Az áthajlásokban gazdag szabadversekből kibontakozik az alaptétel: álom az élet, melyből nincs ébredés, hacsak a végső agónia perceit nem tekintjük annak (Álmatlanul, Feltételesen szabadlábban).

Könnyed hangvételő, szatirikus versfűzés löki elénk a leértékelt jelen kifigurázni való alakjait, jelenségeit. A Halotti beszéd kitűnő típusparódiája mellett említésre érdemes a *Talentum* a *Karinthy-centenáriumra* című vers, mely a költő, a művész helyzetére is utalhatna, ha nem a kallódó tehetség elsorvadását, s az üres felületesség diadalát jelezné: „Lásd a mai reformnemzedék / megreformálta józan eszét / s ugyan palackból a dugó / érte pukkan s ünnepel a szó / de a talentum csak annyit ér / mint az érte járó réztallér!” A következő vers azonban már egyértelműen a költészet mezejéről szól hozzánk, s a visszájára fordult, a valaha haladó irányzat elkorcsosodását értékeli egy gúnyos fintorral: „Ha nem volt harsány a nővum / rásütötték a retrográd / – és lassanként visszájára / fordult nálunk az avantgárd.” (A hetvenes évek)

„Valahol, valakik: valami idők emberei” lépnek elénk (Brasnyó „fotelembereinek” rokonaiként) a versek egy komorabb, sötétebb tónusú vonulatában. Ilyen égisz alatt íródik a *Hendikep* kezdő hasonlata is: „Mint akinek a sorsa félbemaradt / s a lehetőségek közt lehetőségként lebegve / akárha a cet torkán lennék falat / ahogy cigányútra szaladt / sem kiöklendve sem lenyelve...” Az elidegenedés futamai ezek, s ez önnön világának és tárgyainak az áldozatává vált én egyetlen „természetes” megjelenési formája „a mindig maszkban nem álruhásan” lehetősége. A fokozás végső eredményeként feltűnik az „új-állati-kor” (lásd: Brasnyó említett regényében) apokalipsziszízü valósága a *Bolond lukból bolond szél fúj* című versben: „Böggve bírjuk a kint nöstények és kanok / máskor a meglepetéstől felhorkanunk / kiélezett helyzetekben csak nyüszítünk! / Felnyerít az akit a szerelme ölel! / De miután a poklok legmélyéből fel-/ vagy a magasokból alászállunk: Állat! / Mars! – újra csak szavakat artikulálunk. / Kicsit artikulálunk kicsit dudálunk.”

A magány karanténjából nincs kifelé vezető út, a sorompók egy életre lezárultak, s koroktól, helyszínektől függetlenül az egy és oszthatatlan én egyedüllete feloldhatatlan. A párkapcsolat, a szerelem mint végső és legekkel meghatározott jó sem lehet megváltás. A Kedves becéző szavai közepette is felrémlik a hiányérzetet feltáró összegezés: „...hogyan mondjam el hogy hányszor / ha velem vagy is hiányzol?” (Etüd kétsorossal.) Böndör költője pedig a szimbolisták elefántcsonttornyáéhoz hasonlóan hegymászó, aki az ún. „végső igazság” felé tartva a csúcstól a legmeredekebb északi oldaláról közelíti meg „decemberi hófúvásban / éjszaka / holdfogyatkozásor / hegymászófelszerelés / és oxigénpalack nélkül / virtusból / csak fél kézzel kapaszkodva” (Miért ír az író?) A hegyoromra érve a légüres tér fagyos szorításában a meg nem értettség, ama dunántúli mandulafácscsaka sorsa várja a lírai ént, egy olyan görcsös állapot, melyben egyetlen megértő szó is enyhülést hozna: „szívesen nyilatkozott volna / a havasi emberről / az egyszeri emberről / egyáltalán bármiről / ha valaki vette volna / magának a fáradságot / utánajönni ide / mégha az enyhe déli lejtőn is / vagy éppen nyugatról / – a felvonóval.” (Miért ír az író?)

Hogyan megtalálni egymást, hogyan áttörni a magány burkát, feltárni a gázlót, a rejtett ösvényt, mely elvezet az egyén felszíni valójától a lélek mélyéig? A kérdést ismét egy jól sikerült szimbólum segítségével veti föl Böndör. A gázló című versben a lírai én helyzete definíciószerű tömörséggel fogalmazódik meg, miszerint: „partjaim közt mint a folyó vagyok...”. Majd újból megszólal a vágy, mikor következik végre be az a pillanat, midőn „a kedvvel társul teljes figyelem / gázlót talál – s túlsó partomra ér?”

A kötet Zalogosdi című ciklusában a kilátástalanság akkordjai elől a versek énje egy kellemesebbnek tűnő világ színpalái közé menekül, a múlt csarnokait járja be felidézve a gyermekkor képeit, színeit és hangjait. Harmincöt évvel előtti nyarak örült forrósága, közös ebédek párája csap föl a gyermekkori rajzok nyomán. Am az érem másik oldala ebben a világban is fémcsaló hűdséggel szürküllik csúf bérházak huzatos lépcsőházait tükrözve. A néhai fogócskák és zalogosdik élményei az öregség határán járó én tudatában a nagybetűs JÁTÉK fogalomkörét építgetik. Így szintetizálódik annyi fontolgatás után egy nemzedék élet- és pályaösszegezése: „Az apám boltost játszott egy életen át / a nagyapám tanítót és főbelőtt katonát. / Én pedig megjátszom a költőt / aki a zalogcédula hátulján fogalmazom / egy nemzedék neveléses testamentumát.” (Zalogosdi).

A szarkazmus határait súroló pesszimiztikus összefoglalást követően lezárásként már csak egy ziláltságában is szép, a tájleíró költemény elemeit mutató vers kerülhet a kötet végére. A Nyárutó öszjelző sorai a csodálatos „költemény”, az ezerszer megátkozott élet végét, s a halálra való felkészülés kezdetét jelzik enyhe melankóliával: „Esző lesz! – Régen repültek a kis szívek /ilyen alacsonyan. Halkan dobogják / azt a percet mikor a nyár véget ér. / Mint a röntgengép át-átvilágítja apró testük a távoli villámfény. / Becsukja az ablakot – se hall, se lát! – / verset tanul most fejből a kisdíák. / Ennyit volt a nyár? Csalóka tünemény? / Alig érti miről szól a költemény.” (Nyárutó)

Böndör Pál kötetének sorát 1970-ben az *Eső lesz* nyitotta meg, s az azt követő hat könyv bizonyítja: delelőpontja felé közeledő alkotóval van dolgunk. A tömör, magabiztos fogalmazás, a takarékos és változatos képkalkotás, a helyenkénti ötletes rímalkotás arról árulkodik, olyan „poétával” van szerencsénk újra találkozni, aki nemcsak műveli a költészetet, hanem érzi és érti is a verset.